

## УКРАЇНСЬКИЙ ПАТРІОТ, ДУМСЬКИЙ ДЕПУТАТ І РОСІЙСЬКИЙ «ЗЕМГУСАР» МИКОЛА БІЛЯШІВСЬКИЙ у 1906-1917 рр.

*Розглянуто особистість українського вченого, археолога і музейного діяча Миколи Біляшевського як учасника важливих політичних процесів у Російській імперії на початку ХХ ст., одночасно у кількох іпостасях: українського патріота, кадета, думського депутата і російського земського діяча. Висвітлено казус із різночитаннями прізвища та по батькові депутата Біля шевського. Зроблено спробу проаналізувати мотиви його діяльності в цей період, впливи близького оточення на політичну позицію і прийняття рішень, особливості життєвої стратегії в цілому. На основі архівних документів висвітлено конкретні обставини його роботи як представника Всеросійського союзу міст у зайнятій російськими військами Галичині та Буковині в роки Першої світової війни.*

*Відзначено, що високий рівень спеціальних знань та професіоналізм Біляшевського разом з обережним ставленням до радикальних політичних рішень дозволили йому уникнути репресій від урядів, що часто змінювалися в Києві в ході революційних потрясень 1917 р., та продовжувати свою наукову і професійну діяльність за різних політичних умов.*

**Ключові слова:** Микола Біляшівський, депутат, Дума, Перша світова війна, Земгор, мотивація.

Особистість Миколи Федотовича Біляшівського (1867-1926) є досить відомою, проте не настільки, щоб її можна було вважати популярною. Він залишив помітний слід в історії української науки і культури та, – хоч і менш важливий, – у політичній історії Російської імперії. Відомий М. Ф. Біляшівський, насамперед, як один із перших українських академіків. Інтерес до його громадської та політичної діяльності в самій Україні активізувався не так давно. Наукові заслуги колишнього директора Київського музею в галузі археології, етнографії, архівної справи та музеєзнавства в радянській Україні довгий час замовчувалися. Однак у 1967 р. його внесок в українську науку і культуру отримав певне висвітлення на сторінках єдиного на той час історичного періодичного видання в республіці – «Українського історичного журналу». Таким чином журнал відгукнувся на столітній ювілей вченого. М.Ф. Біляшівський тоді позиціонувався як

археолог і етнограф, «перший трибун археології України, організатор Київського історичного музею, дослідник пам'яток неоліту, латену, трипілля, ранньослов'янського та давньоруського часу» [1, с. 113]. У квітні наступного року Державний історичний музей УРСР провів ювілейну сесію на честь пам'яті Миколи Федотовича Біляшівського як свого засновника, коло наукових інтересів якого тепер було подане дещо більш розширено: архівіст, археолог, музейник, етнограф [2, с. 159]. Саме ці науково-культурні аспекти діяльності М. Ф. Біляшівського, як безперечно головні в його житті, виступають основним предметом і у сучасних дослідників його біографії в Україні [12].

Однак у публікаціях радянського періоду переважно не висвітлювалася суспільно-політична діяльність М. Ф. Біляшівського, яка виходила б за рамки науково-культурної роботи. Навіть про його сприяння в організації етнографічного музею в Городку

на Волині йшлося начебто між іншим, а то й не згадувалося зовсім. Замовчувалася його земська діяльність, участь у роботі Державної думи Російської імперії, членом першого скликання якої він був, його робота в «Земгорі» в роки Великої війни. Причини цього слід шукати, очевидно, в ідеології. Радянські, комуністичні структури СРСР ніяк не могли дозволити популяризацію діяльності члена загальноросійської конституційно-демократичної партії, носія ліберального «кадетизму» в Україні. З іншого ж боку, якщо взяти до уваги його участь в Групі автономістів, а особливо в Українській думській громаді у Першій Державній думі, бачимо настільки ж неприйнятну фігуру «мазепинця» (в царські часи) або «українського буржуазного націоналіста» (в часи вже радянські).

Сьогодні лакуна навколо особистості Біляшівського почала поступово заповнюватися, особливо що стосується його наукової та професійної діяльності [12, 27], громадянської позиції [20]. Однак є сенс придивитися до постаті Миколи Біляшівського ближче, спробувати зрозуміти заявлену проблему мотивації поступків і його діяльності в цілому, як до неї можна приступитися за посередництвом наявних не вельми багатих джерел, що й є метою цього повідомлення. Це тим більше цікаво, що при всіх непростих і зовні суперечливих обставинах буття власне «предмета» цієї розвідки, його суспільно-політичної діяльності, національно орієнтованому українському вченому-лібералові вдалося уникнути явних переслідувань і репресій як від царської, так і радянської влади, – принаймні, в літературі згадок про такі не зустрічалось. Він успішно й плідно працював на своєму професійному поприщі як до, так і після 1917 р., а за радянського правління навіть отримав звання академіка. Очевидно, й ця певна життєва заслуга інтелігента початку ХХ ст. варта уваги.

Почнемо розгляд заявленої теми крізь призму важливої для суспільно-культурного чи політичного діяча понятійної пари «презентація-самопрезентація», в якій уже

може бути латентно присутньою та чи інша мотивація, що проявиться потім у вчинках.

Почнемо з прізвища. Про позиціонування М. Ф. Біляшівського українськими радянськими і сучасними українськими істориками [1, 2, 12, 20, 27] було сказано вище. При цьому в українських виданнях прізвище вченого подано як «Біляшівський», тобто його презентація тут подається як суто українська [7, с. 295]. У російських виданнях навпаки – транскрибується як Беяшевский – на російський (або польський) манер. У виборчій документації Першої думи депутата також називають «Беяшевский» [24, арк. 10]. Як називав себе в Думі він сам, сказати зараз важко, оскільки особисті анкети депутатів Думи першого скликання, що заповнювалися власноруч, не збереглися. Можливо, вони були спалені службовцями канцелярії у дворі Таврійського палацу разом з іншими першодумськими документами після розпуску Першої думи влітку 1906 г. [6, с. 45]. Однак його роботи кінця ХІХ – початку ХХ ст. виходили під російським варіантом прізвища [3, 4]. Важко також сказати, чи була таким чином реалізована «російська» самопрезентація/мотивація М. Ф. Біляшівського: чергування голосних при перекладі російських та українських прізвищ з однієї мови на іншу, очевидно, має своє пояснення в фонетиці.

Несподівано непростістю наразі виявилася справа зі звичною позицією любої біографії – «по-батькові». У всіх відомих нам російських публікаціях із думської тематики його називають «Федорович», причому в найавторитетнішому з науково-довідкових видань цього плану є ще й уточнення в дужках – «Теодорович». Неправильно там указано й рік народження – 1864 [27]. Це є дещо дивним, враховуючи важливість правильної персональної ідентифікації члена найвищого представницького органу імперії, установи, основним завданням якої була законодавча діяльність. Однак виборча документація, як уже згадувалося, позиціонує Біляшівського переважно як «Беяшевский Николай Федорович». Саме так його названо у виборчому

листі, що фіксував кількість поданих за того чи іншого депутата виборчих записок: Біляшевський Микола Федорович, дворянин, кандидат прав отримав у другий день виборів (тривали три дні, 20, 21 і 22 квітня 1906 р.) 115 виборчих записок [24, арк. 10]. Є офіційний підпис під цим документом голови зборів, Київського губернського предводителя дворянства князя Репніна [24, арк. 17]. Інформація про підсумки закритого (так в акті, – О.К) голосування кулями у підсумковому акті (т.з. Акт 5) [24, арк. 21] та у машинописному «Списку членів Державної думи, обраних Київськими губернськими виборчими зборами 20, 21 і 22 квітня 1906 р.» Біляшевський теж «Федорович», а не «Федотович». Строго кажучи, такого депутата, за документами, не існувало, й за інших обставин ця справа могла б закінчитися юридичною тяганиною. Зразок такої тяганини міститься прямо в цій справі: вона розпочинається телеграфною скаргою виборщиків по місту Черкаси про «попрані права» двох учасників міських зборів та детальним розглядом справи за скаргою добродіїв Володимира Чеховського й Арнольда Марголіна, які зрештою у Думу не потрапили [24, арк. 1-2, 25-130]. Однак Біляшевський, очевидно, не був конфліктною фігурою, отримав солідну підтримку кадетської більшості зборів уже на стадії подання записок, і його вибори обійшлися без проблем.

Ребус із його іменуванням, утім, продовжувався й далі. Київський цивільний губернатор Савич у своїй телеграмі в Раду міністрів про результати продовжує, услід за Репніним, називати Біляшевського «Федоровичем» [23, арк. 123]. А от уже в донесенні із заголовком «Відомості про осіб, обраних у члени Державної думи Київськими губернськими виборчими зборами 20, 21 і 22 квітня» [23, арк. 186-191]. Біляшевського названо таки «Федотовичем». Таблиця, складена від руки, містить, окрім іншого, такі цікаві для нас графи як «віросповідання та народність» та «Характер поглядів і ступінь підготовленості до участі в судженнях сто-

совно державних справ». Згідно з ними, «Біляшевський Микола Федотович, дворянин, кандидат прав, 38 років, православний, малорос, закінчив університет, директор Київського міського музею Імператора Миколи II, належить до конституційно-демократичної партії. За попередньою діяльністю виключно в спеціальній області археології, навряд чи може вважатися підготовленим до діяльності державної [23, арк. 186].

Отже, Федотович. Це підтверджують і джерела про його походження. Біляшевський Микола Федотович, за метричним записом Миколаївської церкви м Умані, народився 12 жовтня (за старим стилем) 1867 р. Батьки записані як «Уманського духовного повітового училища учитель Федот Іванов Біляшевський і його законна дружина Марія Тимофєєва, обоє православні» [15, арк. 1]. Цікаво, що батьки обрали для сина ім'я патрона церкви, в якому його хрестили.

Отець Федот Біляшевський, очевидно, користувався авторитетом як священик, оскільки в 90-і роки XIX ст. йому доручалося вести бесіди з політичними злочинцями, засудженими до смертної кари, в Київському тюремному замку. Якого роду політичні злочинці могли міститися в цей час у київській тюрмі, можна тільки припускати, однак те, що розмовляв з ними Федот, а не «Федір» Біляшевський, це теж підтверджено документально [18, арк. 1].

Як би там не було, але в російській літературі про депутата Біляшевського він проходить як «Федорович», і першу друковану згадку про нього як «Федоровича» знаходимо в широко відомому довіднику про депутатів Державної думи, що його уклав Мілан Бойовіч 1906 [26, с. 123]. Далі воно тиражується у всіх солідних російських довідниках, до 2008 р. включно [21, 22, 25, 27]. Звідки взялася версія «Федорович», а тим паче «Теодорович», наразі невідомо. Хіба що в «російський» обіг потрапила латинізована версія його по-батькові – «Теодотович», яка іноді зустрічається в українських виданнях (див. бібліографію в роботі Ольги Ковалевської, зокрема позиції А. Вінницького,

М. Грушевського та П. Курінного [20, с. 126-127]. На основі цього мікро сюжету, очевидно, варто зробити нескладний висновок про те, що усякого роду відомості про людину, навіть якщо вони походять від «канонізованого» Брокгауза-Ефрона не зайве перевірити, – тим більше, якщо вони стосуються самопрезентації особистості.

Як подавав себе М.Ф. Біляшівський у візуальному плані, видно з фотографій, в основному запозичених зі згаданого довідника Бойовіча. На нас дивиться інтелігентного вигляду чоловік середніх років, у світлому костюмі-трійці, з характерним для початку століття стоячим крохмальним комірцем, зав'язаним темною краваткою. І хоч костюм, скоріше всього, не був «від Девіда або Пула»: таким «брендовим» за тодішніми мірками одягом хизувалися хіба що окремі петербурзькі, московські або варшавські депутати [19, с. 170], – однак депутат із Умані виглядав цілком по-європейськи. Тобто ніяких можливих для творця етнографічних музеїв вишиванок, чумарок і шапок. Вочевидь, це була європейськість, пов'язана з європейським рівнем народознавчої слов'янської науки, уособленої на той час насамперед гучними іменами Шафарика, Нідерле або Масарика.

Але очі за скельцями пенсне здаються дещо переляканими: Біляшівський тривалий час страждав модною на початку ХХ ст. загадковою хворобою – неврастенію. Цей діагноз був однією з тем листування з іще одним ученим, який страждав (за деякими біографічними версіями, ґрунтованими на «невротичному дискурсі» його текстів, у т.ч. листування) тією ж недугою – Михайлом Грушевським [5, с. 127-133]. Як прийнято вважати в літературі, спеціально присвяченій проблемі неврастенії, наприкінці ХІХ ст. ця недуга стала корисним діагнозом для пацієнтів-буржуа в приватних неврологічних клініках. Портрет неврастеніка на рубежі ХІХ-ХХ ст. у висвітленні німецькомовної медичної літератури виглядав дуже схожим на описаний вище, це «освічений чоловік верхівки серед-

нього класу, який забезпечував життєві засоби не руками, а розумовою працею і страждав від того, що більш пізні покоління назвуть стресом або хронічною втомою, модерним захворюванням *rag excellence*» [5, с. 42].

Депутатом М.Ф. Біляшівський став за списком кадетів, проте партійною активністю не відзначався і з трибуни Державної думи взагалі не виступав [Код14, Чмир19]. Уся його діяльність в Думі описана двома реченнями: «Член ІХ відділу» та «Підписав 1) заяву про припинення дебатів з питання про відтермінування обговорення зворотної адреси; і 2) заяви про запити №№ 1, 27, 94, 101, 103 і 110 [21]. Стосовно першої заяви, то це була суто кадетська тактична справа в ході боротьби новоутвореної палати з урядом. Запити ж, з часом дискредитований засіб цієї ж боротьби, в Першій думі були іще популярною парламентською зброєю, якою депутати широко користувалися (у тому числі, зазначимо в дужках, і для самопрезентації, або того, що сьогодні б назвали піар-акціями). Деякі депутати підписували такі запити десятками, тому шість запитів Біляшівського (і жодного ініційованого власне ним), за першодумськими мірками були вельми скромним показником думської активності.

Перший з цих запитів (4 травня 1906 р.) стосувався справді резонансної тоді справи щодо функціонування «підпільної» типографії в Департаменті поліції, в якій друкувалися чорносотенні листівки. Цей запит підписали 76 депутатів (за мінімально необхідної кількості у 30 осіб), у тому числі й 16 депутатів від українських губерній. Окрім селянських, бачимо тут і підписи «житів» української інтелігенції – окрім Біляшівського ще Юллоса, Миклашевського, Імшенецького, В'язлова, Лінтварьова, Штейнгеля, Максима Ковалевського та ін. [8, с. 236]. Приблизно таку ж комбінацію підписів, переважно кадетських, бачимо й у запиті від 8 травня 1906 р. про свідомо невинуватих ув'язнених [8, с. 271-272]. Ще один запит (№ 94 від 1 червня 1906 р.) стосувався арешту вчителя Ананьївської гімназії (Херсонська губернія) Івана

Орішина. Біля шевський тут у компанії Щепкіна, Штейнгеля, Миклашевського і Шрага [9, с. 919]. Підпис Біляшівського є й під запитом № 101 від 2-го червня 1906 р. стосовно ще однієї дуже резонансної справи того часу – єврейського погрому в Білостоці 1-го червня. Крім інших, його підписали також нечисленні в представництві від українських губерній (та і взагалі в Думі) депутати-євреї Іоллос, Червоненкіс та Френкель [9, с. 952]. Цікаво, що один із підписантів запиту, одесит Щепкін у майбутньому відвідає Білосток у складі тимчасової комісії, створеної Думою для розслідування цієї події. Ще два підписані разом з іншими депутатами-кадетами і тродовиками запити (від 2 і 5-го червня), стосувалися заклику до уряду повернути козаків 2 і 3-ї черги мобілізації додому та ситуації, що склалася у Полтавській в'язниці [9, с. 962, 1048]. Отже, навіть у такій не вельми публічній активності (бо найбільш вирашними, з точки зору самопрезентації, були виступи з думської кафедри в ході думських дебатів, які широко тогочасною пресою. Крім того, через певний час стенографічні звіти друкувалися окремими відбитками за кожний сесійний день і розсилалися за підпискою, що теж сприяло популярності того чи іншого депутата у центрі і на місцях. Іншими словами, Біляшівського ніяк не можна було б назвати кадетським спікером в Думі.

Зате, як уже говорилося вище, крім кадетської фракції, був членом іще двох думських груп – автономістів і Української думської громади. Це думське об'єднання, хоч так і не оформилося офіційно, реально існувало, і думські українці з селян та інтелігенції ставилися до нього серйозно. Участь у ньому інтелектуала Біляшівського свідчила, насамперед, про його стійкі національні переконання (до депутатства він співпрацював з основними українськими виданнями у Києві та Львові, займався українською археологією, етнографією та музейною справою, і далі продовжить цю роботу). Цілком можлива також і додаткова мотивація, а саме вплив двох інших діячів українського авто-

номістського руху тієї пори – М.С. Грушевського та Ф.Р. Штейнгеля, з якими мав тісні стосунки. Проте київський депутат міг проявити і твердість: у всякому разі, він проявив характерну для кадетів партійну солідарність та особисту твердість у переконаннях, поставивши свій підпис під Виборзькою відозвою. Цим неоднозначним партійним кроком кадетів, вважається, досить безславно закінчилася першодумська епопея. Цікаво, що Біляшівський зробив цей об'єктивно шкідливий для особистої службової кар'єри крок «навздогін», попросивши окремою запискою вже 17 липня 1906 р. додати і його підпис до крамольного звернення (прийнятого 9 липня): «Уклінно прошу приєднати і мій підпис до відозви. Колишній член Державної думи М. Біляшівський» [10, арк. 35]. Загалом-то такий вчинок, якщо розглядати його в історичній перспективі, можна вважати шляхетним, рицарським, хоча для вияснення справжньої мотивації колишнього депутата в цьому випадку все ж бракує джерел.

Утім, якщо «кадетизм» Біляшівського простежується за джерелами досить добре, то згадки про його активну позицію в УДРП, про помітну роль в організації «Українського клубу» в Санкт-Петербурзі тощо, які іноді можна зустріти в Інтернет-публікаціях, далеких від наукового дискурсу, то у відповідній фаховій літературі ця теза не знаходить підтвердження [14] і, можливо, потребує подальших спеціальних досліджень. Це ж стосується і його участі в Українській думській громаді: так, він був її членом, був навіть секретарем на її установчих зборах 1 травня (ст.ст.) 1906 р., але лідером її його теж ніяк не можна назвати. Судячи з його виступу на цих зборах (у викладі Віктора Піснячевського), Біляшівський намагався якраз узгодити українські національні потреби з кадетською партійною лінією в цілому [13]. У цьому його позиція була близькою з тогочасною позицією іншого депутата від Київської губернії – барона Штейнгеля, коротку характеристику якої нам залишив Михайло Грушевський: Штейнгель – син «німецького

барона й українки, почуває себе українцем, готов боронитися до кінця за українську автономію, але... зв'язаний з кадетами» [11, с. 82].

З іменем барона Федора Рудольфовича Штейнгеля, багатого поміщика і підприємця, мецената української культури, можна приблизно зв'язувати і власне «земугсарську», за іронічною назвою того часу, діяльність М.Ф. Біляшівського. Адже комусь треба було переконати вченого, що «жив анахоретом» (останні двадцять років життя провів у своїй кімнатці в Київському музеї, яка мало чим відрізнялася від сховища матеріалів експозицій) зайняти копітку і не дуже вдячну посаду Уповноваженого комітету Південно-Західного фронту Всеросійського Союзу міст – а саме Штейнгель із 1915 р очолював цей комітет [27]. У свою чергу, Біляшівський був не останнім чоловіком у Київському земстві. Мав навіть почесне право носіння «Срібного нагрудного знака в пам'ять п'ятдесятиріччя від дня Найвищого затвердження, 1 січня 1864, Положення про губернські і повітові земські установи», про що свідчило відповідне посвідчення, видане йому як гласному Київського губернського земського зібрання у травні 1914 [16, арк. 1]. Можливим мотивом участі Біляшівського в «Земгорі», крім «загально-російського» патріотичного обов'язку, можна вважати і напіввійськовий характер цієї організації, а війна, зі сталого погляду того часу, розглядалася як панацея, що могла б «загартувати сталеві нерви і зміцнити волю знервованої слабкості і м'якої генерації» [5, с. 43].

Був, очевидно, іще один важливий мотив для подібної діяльності: як представник Всеросійського союзу міст він мав перебувати у зайнятих російськими військами районах Галичини і Буковини з метою порятунку історичних пам'яток та надання допомоги місцевому населенню – тобто мотив уже національно-патріотичний [7].

Певне висвітлення деталей цієї частини біографії вченого археолога знаходимо в розвідці Ольги Ковалевської. За її твердженням, із початком війни М. Біляшівський

разом із Д. Щербаківським був мобілізований до діючої армії. Завдяки клопотанню Російської академії наук, обидва науковці були призначені уповноваженими академії і мали займатися питаннями охорони пам'яток культури на території Галичини, яка внаслідок успішних воєнних дій російської армії опинилася під контролем військового генерал-губернатора графа О. Бобринського. Цей останній з прохолодою поставився до задекларованої мети приїзду уповноваженого в Галичину («для відшукування старовинних ікон і цінностей уніатських церков») і дав зрозуміти, що на його сприяння очікувати не варто. Тоді Біляшівський скористався іншою нагодою для збереження українських національних цінностей за посередництвом Всеросійського Союзу міст [20, с. 119-120]. Тут залишаються певні питання, зокрема й щодо того, чи рівнозначними є терміни «відшукування» і «врятування», й деякі інші, але далі авторка концентрується переважно на діяльності майстерень вишивальниць і т.п., створених членами «Земгору» в Галичині й Буковині. Біляшівський же «...займався питаннями надання допомоги місцевому населенню, яке постраждало від воєнних дій, налагодженням і покращенням умов функціонування санітарної служби, організацією тимчасових пунктів харчування, а також збиранням та обліком пам'яток історії і культури цього регіону. Врятовані в цей час предмети церковно-культурного вжитку та народного мистецтва, завдяки М. Біляшівському та Д. Щербаківському, згодом потрапили до Київського музею...» [20, с. 120].

Утім, реалії імперського буття були, очевидно, куди більш прозаїчними. В Інституті рукопису Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського в Києві збереглися зведені в один блок документи про діяльність Уповноваженого комітету Південно-Західного фронту Всеросійського Союзу міст, Миколи Федотовича Біляшівського, що охоплюють період з 15 березня 1916 по 18 березня 1917 р. У них мова йде не про порятунок пам'яток або про допомогу населенню, а більше про

допомогу 9-ї армії; ставлення до Союзу «зі сторони» характеризується як «загалом терпиме, в деяких випадках – доброзичливе» [17, спр.16, арк. 1]. Акти прийому-передачі грошових сум свідчать, що на свої цілі комітет при 9-ї армії мав 47570 руб. 33 коп., а також 18 503 леї 95 бань [17, спр. 18-19]. З цих сум уповноважений оплачував відрядження (добові) співробітникам, шоферам, візникам, поштові витрати і т. п. Розрахунок вівся в основному в румунських леях, і найбільшим платежем була сума в 285 лей за дрова. В коло інтересів уповноваженого Біляшівського входили також спринцівка гумова за 5.50, колісна мазь за 5 лей, витрати на лікування коні, ковку волів, лікування волів, шкіру для ушивальників, на конюшину, сіно, солому і тому подібні речі [17, спр. 22, арк. 2].

Героїчного мало, але хтось повинен був робити і таку роботу. Зцілила вона від неврозу чи ні – сказати важко, проте свій внесок у підтримку Російської імперії у важкий воєнний час київський вчений таким чином зробив.

Біляшівський Микола Федотович, інтелігент з поповичів, яких було чимало в українському середовищі, був опозиційним до влади, як і належало інтелігентові. Свою життєву позицію у воєнний час зорієнтував на захист

національних матеріальних цінностей, але при цьому демонстрував також патріотизм і лояльність до імперської влади.

Можна стверджувати, що високий рівень спеціальних знань та професіоналізм Біляшівського разом з обережним ставленням до радикальних політичних рішень дозволили йому уникнути репресій від урядів, що часто змінювалися в Києві в ході революційних потрясінь 1917 р., та продовжувати свою наукову і професійну діяльність за різних політичних умов. Учений і патріот, зумів пройти неушкодженим між Сциллою і Харібдою у війну і під час революційних потрясінь і померти природною смертю, та ще й бути похованим, за власним заповітом, на Княжій горі під Каневом, недалеко від того місця, де раніше знайшов останній притулок Тарас Шевченко. А це вже чимала удача на завершених життєвому шляху для інтелігентного українця кінця початку ХХ ст.

Перспективною для подальшої розробки залишається діяльність Миколи Біляшівського в царині збереження українських культурних цінностей у Галичині й Буковині в роки Першої світової війни та його взаємини з російською адміністрацією новоствореного генерал-губернаторства.

## **ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА**

1. Бахмат К. 100 років з дня народження відомого археолога та етнографа М. Ф. Біляшівського // Український історичний журнал. – 1967. – № 10. – С. 112-113.
2. Бевзо О. А., Юрченко А. В. Сесія, присвячена 100-річчю народження академіка М. Ф. Біляшівського // Український історичний журнал. – 1968. – № 1. – С. 158-160.
3. Беляшевский Н. Ф. Ближайшие задачи археологии юга России // Археологическая летопись Южной России. – Т. V. – К., 1903. – № 1. – С. 6-14.
4. Беляшевский Н. Ф. Следы первобытного человека на берегах Днепра вблизи Киева // Труды VIII АС. – Т. III. – М., 1897. – С. 19-30.
5. Вашенко В. В. Від самопрезентації до методології: психобіоісторіографічний вимір простору історіописання М. Грушевського: Моногр. – Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2007.
6. Глинка Я. В. Одиннадцать лет в Государственной думе. 1906-1917 : дневник и воспоминания / Я. В. Глинка ; вступ. статья, подгот. текста, биогр. словарь и коммент. Б. М. Витенберга. – М. : Новое литературное обозрение, 2001.
7. Горбик В. О. Біляшівський Микола Федотович (12.10.1867-21.04.1926) / В. О. Горбик, Е. М. Піскова // Енциклопедія історії України: В 5 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 2003 – Т. 1 : А-В. – 2003. – 668 с. : іл.
8. Государственная дума: Стенографические отчеты. Созыв первый. – СПб. : Гос. тип., 1906. – Ч. I. – 866 с.

9. Государственная дума: Стенографические отчеты. Созыв первый. – СПб. : Гос. тип., 1906. – Ч. II. – 867-2013 с.
10. Государственный архив Российской Федерации. Ф. 523, оп. 1, д. 423.
11. Грушевський М. У українських послів російської думи / М. Грушевський // З біжучої хвили. Статі й замітки на теми дня. 1905-6 р. – К. : Друкарня С. В. Кульженка, 1906. – С. 79-84.
12. Дідух Л. В. Академік М. Ф. Біляшівський у науковому, культурному та громадському житті України (кінець XIX – перша чверть XX ст.): автореф. дис ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Дідух Людмила Валентинівна ; Національний ун-т «Києво-Могилянська академія». – К., 2005.
13. Доманицький В. Петербурзькі вісті. Перші збори Українського парламентського клубу / В. Доманицький // Громадська думка. – 1906. – № 102. – 5 травня. .
14. Іваницька С. Г. Українська Демократично-Радикальна партія: організаційний устрій, чисельність, соціальний склад / С. Г. Іваницька // Українська ліберально-демократична партійна еліта: «колективний портрет» (кінець XIX – початок XX століття). – Запоріжжя: Просвіта, 2011. – С. 125-136.
15. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського НАН України. Відділ рукописів (ІР НБУ НАНУ. Відділ рукописів). – Ф. XXXI, спр. 9.
16. ІР НБУ НАНУ. Відділ рукописів. – Ф. XXXI, спр. 14.
17. ІР НБУ НАНУ. Відділ рукописів. – Ф. XXXI, спр. 15-22.
18. ІР НБУ НАНУ. Відділ рукописів. – Ф. XXXI, спр. 2590.
19. Кирьянов И. К. Российские парламентарии начала XX века : новые политики в новом политическом пространстве : дисс. ... д-ра ист. наук : 07.00.02 / Кирьянов Игорь Константинович. – Пермь, 2009.
20. Ковалевська О. О. Діяльність Миколи Біляшівського в роки Першої світової війни О. О. Ковалевська // Укр. іст. журн. – 2008. № 2. – С. 119-128.
21. Николай Федорович Беляшевский. Депутат I Государственной думы от Киевской губернии // Кодекс : Законодательство, комментарии, консультации, судебная практика [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://www.kodeks.ru>.
22. Общий список членов Государственной Думы I, II, III, IV созывов // Новый энциклопедический словарь. – Т. 14. – СПб. : Изд-во Брокгауз-Ефрон, 1913. [Приложение к статье В. Водовозова «Государственная дума»].
23. Российский государственный исторический архив (РГИА), ф. 1276, оп. 2, д. 9-а.
24. РГИА, ф. 1278, оп. 1 (1 созыв), д. 122.
25. Члены Государственной Думы первого, второго и третьего созыва // Энциклопедический словарь Русского библиографического института бр. А. и И. Гранат и К<sup>о</sup> – 7-е изд., соверш. перераб. – М., [б. г. ]. – Т. 17.
26. Члены Государственной думы : (портреты и биографии) : Первый созыв, 1906-1911 г. : (сессия продолжалась с 27 апреля по 9 июля 1906 г.) / Сост. М. М. Боиович. – М. : Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1906.
27. Чмырь С. Г. Беляшевский Николай Федорович (Теодорович) // Государственная дума Российской империи: 1906–1917 : Энциклопедия. – М. : РОССПЭН, 2008. – С. 48.

**А. А. Конык,**

*Херсонский государственный университет, г. Херсон, Украина*

**УКРАИНСКИЙ ПАТРИОТ, ДУМСКИЙ ДЕПУТАТ И РОССИЙСКИЙ  
«ЗЕМГУСАР» НИКОЛАЙ БИЛЯШИВСКИЙ в 1906-1917 гг.**

*Рассмотрено личность украинского ученого, археолога и музейного деятеля Николая Биляшивского как участника важных политических процессов в Российской империи в начале XX в., одновременно в нескольких ипостасях: украинского патриота, кадета, думского депутата и российского земского деятеля. Освещено казус с разночтениями фамилии и отчества депутата Биляшивского. Сделана попытка проанализировать мотивы его деятельности в этот период, влияния близкого окружения на политическую позицию и принятие решений, особенности жизненной стратегии в целом. На основе архивных документов освещены конкретные обстоятельства его работы как представителя Всероссийского союза городов в занятой русскими войсками Галиции и Буковине в годы Первой мировой войны.*

*Отмечено, что высокий уровень специальных знаний и профессионализм Биляшивского вместе с осторожным отношением к радикальным политическим решениям позволили ему избежать репрессий от правительств, часто меняющихся в Киеве в ходе революционных потрясений 1917 г. и продолжать свою научную и профессиональную деятельность в различных политических условиях.*

**Ключевые слова:** Николай Биляшивский, депутат, Дума, Первая мировая война, Земгор, мотивация.



O. Konyk,  
Kherson State University, Kherson, Ukraine

**THE UKRAINIAN PATRIOT, THE DUMA DEPUTY AND THE RUSSIAN  
«ZEMHUSSAR» MYKOLA BILYASHIVSKY in 1906-1917**

*The personality of a Ukrainian scientist, archaeologist and museum worker Bilyashivsky Mykola (1867-1926) is quite well known in the professional environment. However he can not be named a widely popular man. Soviet literature mainly covered his scientific activity. The interest in him was mainly displayed in the jubilee years. This can be explained by ambiguous political biography of the scientist. Before the 1917 revolution he was close both to the Ukrainian national movement, and the all-Russian party of constitutional democrats.*

*The purpose of this notice is to examine the life path near of Bilyashivsky as a partner of important political processes in the Russian Empire in the early twentieth century simultaneously in several ways: a Ukrainian patriot, a cadet, the Russian Duma deputy and a Russian Zemstvo figure.*

*Special attention is paid to the discrepancy with the name and surname of Bilyashivsky, launched in 1906, during the elections to the State Duma of the first convocation. Surprisingly, in Russian historiography the situation has not changed to this day. The statement that Mykola Fedotovych Bilyashivsky presented there as Mykola Fedorovych Belyashevsky that statement is incorrect.*

*The paper attempts to analyze the reasons for his activities during this period, the influence of close environment on his political stand and decision making and peculiarities of his live strategy in general. The role of Mychailo Hrushevsky and Fyodor Shteinhel in Bilyashivsky`s personal life and social activities is emphasized.*

*Based on archival documents it is highlighted the particular circumstances of his work as a representative of All-Russian Union of cities in Galicia and Bukovina occupied by Russian troops during the First World War.*

*It is noted that a high level of special knowledge and professionalism of Bilyashevsky and his careful attitude to radical political decisions allowed him to avoid repressions from the governments, which often changed during the shocks of 1917-1919 in Kyiv. He continued his academic and professional activities in different political conditions.*

*Bilyashevsky`s activities for the maintenance of Ukrainian Cultural Property in Galicia and Bukovina during the First World War and its relations with the Russian administration of the newly established General Government remains the great potential for further development*

**Keywords:** Mykola Bilyashivsky, deputy, Duma, First World War, Zemgor, motivation.

**Рецензенти:** Сінкевич Є. Г., д-р іст. наук, проф.;  
Тригуб П. М., д-р іст. наук, проф.